

Розділ V. Актуальні проблеми педагогічної освіти

Ірина Пальшкова,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогічних технологій
початкової освіти, директор Інституту початкової
та гуманітарно-технічної освіти,
Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К.Д. Ушинського
(м. Одеса)

Irina Palshkova,

doctor of pedagogical sciences, professor,
South Ukrainian National Pedagogical University
named after K.D. Ushynsky
(Odesa)

УДК 378.6.046

ОСОБЛИВОСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ FEATURES OF CONTINUOUS EDUCATION IN UKRAINE

У статті вивчається процес неперервної освіти на основі аналізу праць вітчизняних дослідників і європейського досвіду, визначаються її принципи, функції, умови впровадження. Також розкривається зв'язок неперервної освіти з практико-орієнтованим підходом.

Ключові слова: неперервна освіта, Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти, практико-орієнтований підхід.

We study the process of lifelong learning by analyzing the works of local researchers and EU experience, defined by its principles, functions, conditions of implementation. Also disclosed Us lifelong learning with practice-oriented approach.

Keywords: uncertain degree, the concept of continuous pedagogical education, practice-oriented approach.

В статье изучается процесс непрерывного образования на основе анализа трудов отечественных исследователей и европейского опыта, определяются ее принципы, функции, условия внедрения. Также раскрывается связь непрерывного образования с практико-ориентированным подходом.

Ключевые слова: неопределенная образование, Концепция развития непрерывного педагогического образования, практико-ориентированный подход.

Постановка проблеми. Сьогодні з'явилася гостра необхідність в повній реалізації Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти, оскільки для успішної професійної діяльності людині вже недостатньо здобути лише вищу освіту, а необхідним є постійно продовжувати навчання, адже на сучасному етапі суспільного розвитку постійно відбуваються інформаційні зміни в різних галузях життя, динамізм виробництва. Особистість має бути адаптована і пристосована до нестандартних ситуацій, крім того, має завжди бути готова оперативно прийняти правильне рішення, вирішити будь-яке завдання тощо. Саме ці проблеми і питання вирішує система неперервної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, процес розвитку неперервної освіти розкрито в працях Л. Гур'євої, М. Згуровського, В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Сігаєвої, С. Сисоєвої, О. Чебикіна та ін. Відомими є філософські праці, присвячені неперервній освіті В. Андрущенко, Б. Гершунського, П. Грютингса, І. Зязюна, В. Кудіна, М. Кузьміна, Ф. Кумбса, В. Лутая, А. Марковича, М. Михальченка та ін.

У зарубіжній літературі налічується біля 30 визначень поняття «неперервна освіта»: довічна; триваюча; перманентна освіта (освіта, яка відновлюється); післядипломне і компенсаторне навчання тощо.

Метою статті є вивчення процесу неперервної освіти, аналіз її зв'язку практико-орієнтованих підходом.

Виклад основного матеріалу. Термін «неперервна освіта» вперше з'явився в Англії в I чверті XX століття і трактувався як освіта дорослих людей, яка має бути доступною абсолютно для всіх, оскільки є складовою суспільного життя. Крім того, необхідно зауважити, що неперервною освітою вважалась така освіта, яка здобувалася після отримання будь-якої освіти і з початком трудової діяльності.

В Україні це поняття з'явилося відносно нещодавно, тому саме формується її теоретичні положення і положення щодо практичного впровадження. Так, у 2012 році Міністерством освіти і науки України було

розроблено і оприлюднено «Проект Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти», який ґрунтується на положеннях Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, рекомендаціях III Всеукраїнського з'їзду працівників освіти та Форуму міністрів європейських країн «Європейська школа XXI століття: Київські ініціативи», законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про вищу освіту», Державних стандартах початкової загальної освіти, базової і повної загальної середньої освіти та інших нормативних актів.

Проект складається з преамбули; основних принципів; мети; умов реалізації Концепції; системи педагогічної освіти; підготовки педагогічних кадрів; управління системою педагогічної освіти; переліку галузей освіти і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка педагогічних кадрів; освітньо-кваліфікаційні рівні та кваліфікації; змісту педагогічної освіти; змісту фундаментальної підготовки; психолого-педагогічної підготовки; методичної підготовки; інформаційно-комунікаційної підготовки; практичної підготовки; змісту соціально-гуманітарної підготовки; організації навчального процесу; післядипломної педагогічної освіти; формування контингенту студентів, які навчаються за педагогічними спеціальностями та їх працевлаштування [1].

Важливою, на наш погляд, є думка академіка Н.Г. Ничкало, яка вважає, що «поштовхом для створення теорії неперервної освіти стала глобальна концепція єдності світу, згідно з якою всі структурні частини людської цивілізації тісно взаємозв'язані і взаємозумовлені. І саме Людина є найбільшою цінністю, найважливішою умовою і найпотужнішим виробником всього, що потрібно для життя на планеті Земля» [3].

Відповідно до Концепції неперервності є одним і чотирьох принципів сучасної педагогічної освіти і стоїть поряд з поєднанням національних освітніх традицій та найкращого світового досвіду; гнучкістю у реагуванні на суспільні зміни; інноваційністю. Варто зазначити, що жоден принцип із перерахованих не може існувати самостійно, вони є взаємопов'язаними і взаємообумовленими [1].

Розвиток неперервної педагогічної освіти в Україні має бути спрямований на «відтворення людського капіталу та інтелекту суспільства для забезпечення сталого людського розвитку країни через якісну підготовку педагогічних для всієї сфери освіти, створення ефективної системи підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників на основі поєднання національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечення розвитку педагогів, здатних у процесі постійного вдосконалення здійснювати професійну діяльність на засадах гуманізму, демократії, вільної конкуренції та високих технологій, а також забезпечувати неперервну освіту громадян, здійснюючи практичну реалізацію освітньої політики як пріоритетної функції держави.

На думку вченого, академіка НАПН України В. Кременя, якою б якісною не була освіта, здобута в найкращій школі чи ВНЗ, вона не обов'язково буде актуальною в житті особистості, адже в будь-якому разі з'являться нові знання, неопанувавши якими, легко втрати власну конкурентоздатність [2, с. 3-10].

Цікавою є думка Л.Є. Сігаєвої, яка розуміє післядипломну освіту, а значить і неперервну освіту «надзвичайним феноменом в освітянській галузі», основними функціями якої вважає компенсаторну, адаптивну і розвивальну [6].

На початку XX століття з'явилася думка про неможливість післядипломної освіти на рівні психології і фізіології. Так, деякі вчені стверджували, що особистість може навчатися ефективно тільки до 25 років, після чого втрачає дитячу допитливість [5]. Швидке старіння наукової інформації, поява нових технологій, реформування соціально-економічної системи створили в суспільстві ситуацію, коли стало недостатньо навчитися один раз на все життя і тим самим заклали потребу поглиблювати й оновлювати знання, вміння й навички постійно через певні проміжки часу, який становить 5 років. Ось чому процес навчання у системі післядипломної освіти потребує розробки нових педагогічних технологій, інтенсивних та оптимальних стратегій [6].

Особливо важливим у розумінні неперервної освіти стало дослідження відомого діяча ЮНЕСКО Р. Даве, який дає визначення поняття «неперервна освіта» і її принципи (ознаки). Так, неперервна освіта – це процес особистісного, соціального і професійного розвитку індивіда протягом його життя, здійснюваний з метою вдосконалення якості життя як окремого індивіда, так і суспільства. Це всеосяжна й об'єднуюча ідея, що охоплює формальне, неформальне і позаформальне навчання, здійснюване з метою досягнення якнайповнішого розвитку різноманітних сторін життя на різних його щаблях. Вона пов'язана як з розвитком особистості, так і з соціальним прогресом. Крім того, він виділяє 25 принципів неперервної освіти, серед яких, на нашу думку, основні: охоплення освітою всього життя людини; розуміння освітньої системи як цілісної, що включає дошкільне виховання, основну, послідовну, повторну, паралельну освіту, що об'єднує та інтегрує всі його рівні та форми; включення в систему освіти, крім навчальних закладів та центрів допідготовки, формальних, неформальних і позаінституціональних форм освіти; створення альтернативних структур його отримання; зв'язок загальної та професійної освіти; акцент на самоосвіту, самовиховання, самооцінку; акцент на самоврядування; індивідуалізація навчання; навчання в умовах різних поколінь в сім'ї, суспільстві; розширення кругозору; інтердисциплінарні знання, їх якості; гнучкість і різноманітність змісту, засобів навчання; здатність до асиміляції нових досягнень науки; вдосконалення вмінь вчитися; стимулювання мотивації до навчання; створення відповідних умов для навчання; реалізація творчого та інноваційного підходів [7].

Розвиток неперервної педагогічної освіти має бути спрямований на: забезпечення інноваційного розвитку освітніх установ і навчальних закладів усіх рівнів; модернізацію на всіх рівнях освіти змісту, форм, методів та технологій навчання відповідно до вимог інформаційного громадянського полікультурного суспільства;

впровадження акмеологічних засад у підготовку педагогічних кадрів, формування мотивації та створення умов для їх навчання й саморозвитку впродовж професійної діяльності; зміцнення інституту сім'ї, збереження національних традицій і цінностей; забезпечення якості освіти на всіх рівнях відповідно до світових та європейських стандартів; формування методологічної культури педагогічних кадрів; забезпечення інтеграції науки і практичної педагогічної діяльності; введення професійно-педагогічної підготовки на рівні магістратури всіх напрямів: посада магістра є посада викладача у вищих навчальних закладах (європейський досвід).

Умовами реалізації Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти є:

приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційної, комунікаційної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників до вимог інформаційного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері, у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних навчальних закладах; модернізація навчальної діяльності вищих педагогічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників, на основі інтеграції традиційних та новітніх технологій навчання, а також створення нового покоління підручників, навчальних посібників і дидактичних засобів; поєднання трициклової та двоциклової підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста, бакалавра і магістра та забезпечення мобільності на Європейському просторі вищої освіти; вдосконалення системи відбору молоді на педагогічні спеціальності, розширення цільового прийому та запровадження підготовки вчителя на основі тристоронніх договорів; оптимізація мережі ВНЗ та закладів післядипломної педагогічної освіти з метою створення умов для неперервної освіти педагогічних працівників; створення у структурі ВНЗ дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів - лабораторій, центрів практичної підготовки студентів, тренінгових центрів та центрів педагогічних інновацій; першочергове забезпечення педагогічних навчальних закладів новітнім програмним забезпеченням, комп'ютерною та мультимедійною технікою, поліграфічним та лабораторним обладнанням і шкільними підручниками.

Важливим і необхідними чинниками неперервної освіти є особистісна мотивація до навчання, а також навчальні ресурси, які може використати особистість. Важливим в отриманні неперервної освіти має бути те, що кожна людина в країні мала змогу навчатися протягом усього життя. Це навчання має бути доступним з оптимальним набуттям знань, умінь і навичок. Крім того, всі форми неперервної освіти (формальна, неформальна і позаформальна) мають реалізовуватися в комплексі.

Одним із проявів неформальної освіти є навчання літніх людей в Університетах Третього Віку, який вперше з'явився у Франції, в м. Тулузі в 1972 році завдяки професору П. Велласу. Згодом вони розповсюдились і в інших країнах: Франції, Бельгії, Швейцарії, Канаді, Італії, Іспанії, Польщі, Швеції, Фінляндії, Великій Британії, Австралії, Новій Зеландії, а також на Мальті та Кіпрі.

В Україні перший Університет Третього Віку відкрився у 2008 р. в Ковелі, згодом в Києві (2009 р.), завдяки спільній діяльності Міністерства праці та соціальної політики та Фонду народонаселення представництва ООН (ФН ООН) щодо проекту «Університет третього віку». На сьогодні вони відкриті і працюють також у Кременчузі, Харкові, Львові, Тернополі, Стрию, Сумах, Миколаєві, Житомирі, Севастополі, Шостці, Умані, Черкасах та ін. Переважно ця категорія слухачів навчається на таких факультетах: психології; здорового способу життя; бального танцю; права; краєзнавства і культурології; прикладного мистецтва; хорового співу; англійської мови; літературно-художньої; інформаційних технологій.

Вважаємо, що в основі неперервної освіти лежить практико-орієнтований підхід.

Розглядаючи сутність практико-орієнтованого підходу, слід зазначити, що наукова концепція практик як принцип пізнання соціальних явищ виникла і розвивається переважно в сучасній американській і західноєвропейській соціології. Тільки в останні десятиліття вона почала використовуватись у вітчизняних соціологічних і історичних дослідженнях. Не вдаючись до спеціального аналізу співвідношення марксистської теорії практики і концепції «практик», що використовується сучасною соціологією, вчені відзначають їх концептуальну подібність.

Основи нової наукової концепції практик були закладені в роботах І. Хайдеггера [490]. Згідно положень науковця повсякденність буття людини стає значущою у рамках певного розуміння того, що таке суспільство, як воно функціонує і змінюється. При цьому суспільство розуміється як сукупність людських «практик», організованих відповідним чином. Свідомість і народжувані ним знання в означеній концепції визначаються як вторинні за своїм походженням явища, як вербалізація практик, як форма спеціальної діяльності з усвідомлення і осмислення практик. Аналогічні погляди знайшли своє відображення у працях багатьох сучасних науковців (К. Абульханова-Славська, С. Голенков, А. Зеленцова, Г. Костюк, М. Коул, С. Скрибнер, Н. Леонтьєв, О. Лосев, О. Лурия, О. Романова та ін.).

За своїм походженням термін «практика» в перекладі з грецького – це діяльність, доцільна і цілеспрямована. Практика є діяльністю, яку здійснює людина, виявляючи свою активність стосовно довкілля і досягаючи певної, заздалегідь визначеної мети. Однак діє вона в певному соціальному оточенні і засобами, які склались у її культурі, зумовлені ступенем її розвитку.

У контексті практико-орієнтованого підходу індивід виступає носієм певної системи знань, навичок і вмінь, що реалізуються в діях. Цей досвід, система практичних дій, навичок і вмінь утворює практичне знання, яке є первинним і слугує підставою будь-якого «теоретичного» знання, основою наукової, філософської, етичної і

будь-якої іншої рефлексії. Індивід діє, вирішує практичні проблеми, а не «пізнає» довкілля. Його практичні дії та знання, що народжуються у результаті цих дій, складають те тло, ту реальну основу, на якій формуються різні знакові системи, «мови», набуваючи статусу культурних норм і еталонів.

Отже, з погляду практико-орієнтованого підходу, соціальна дійсність постає як сукупність людських практик, навичок, умінь, способів дії, звичаїв, сформованих у певній культурі, характеризуючих її конкретний зміст. Практики – це упорядковані сукупності реальних дій, знань, навичок і вмінь, сконцентровані в певних точках соціального простору в межах виконання людиною конкретних соціальних ролей. Тільки оволодіваючи набором практичних дій, тобто сукупністю конкретних уявлень, навичок, умінь, способів дії, представлених в культурі, індивід набуває своєї соціальної визначеності, стає кимось: «батьком», «сином», «чоловіком», «жінкою», «тесярем», «кухарем», «лікарем», «політиком», «учителем» і т. ін.

У практико-орієнтованому підході рефлексія практик постає не лише як мета усвідомлення дій конкретної людини, що створила певну практику. Вона є способом осмислення соціуму, гармонізації індивідуального і соціального життя. Описані у вигляді теоретичного знання, де разом із самою дією присутня людина, яка певним чином відноситься до світу, практики стають моделями не тільки її дії, але й поведінки, певного ставлення до світу. Зіткнення окремої людини з дійсністю опосередковує зміст теоретичних моделей, що носять надіндивідуальний характер. Саме уявлення людини про дійсність стає конструктивним елементом моделей діяльності. При цьому моделі, втілені в теоретичному знанні, стають текстом, який потрібно прочитати, щоб зрозуміти і відтворити людину, що їх створила.

Так, практико-орієнтований підхід є методологічно обґрунтованим концептом поєднання різних дидактичних моделей і технологій навчання, відбору й інтеграції змісту професійно-педагогічної підготовки, її пізнавальної спрямованості на основі ствердження особистості як суб'єкту професійного становлення і самовизначення у просторі професійно-педагогічної культури [4].

Висновки. Отже, зробивши аналіз поглядів вітчизняних науковців та європейського досвіду щодо неперервної освіти, вважаємо її принципом організації освітньої політики, цілеспрямованим процесом, який охоплює все життя людини, спрямований на всебічний розвиток особистості, отримання та вдосконалення знань, умінь і навичок, удосконалення професійної компетентності у формальній, неформальній і позаформальній формах. Її функціями компенсуючи (поповнення знаннями, вміння і навичками в базовій освіті); адаптивна (здатність мобільно проходження підготовки або перепідготовки в різних соціальних умовах); розвивальна (розкриття творчого потенціалу особистості, задоволення духовних потреб); акмеологічні (розвиток ціннісних якостей особистості); масштабність (участь абсолютно всіх громадян); інтеграція (поєднання відразу різних форм неперервної освіти); гнучкість навчальних планів і програм.

Бажано було створити в Україні регіональні, національні та міжнародні центри, вповноваженими займатися цілком реалізацією Концепції неперервної розвитку неперервної педагогічної освіти, які будуть займатися розробкою навчальних планів і програм, відкриттям закладів, забезпечуватимуть інформаційний обмін щодо неперервної освіти по типу європейських на зразок Європейського центру з питань освіти і дозвілля; Європейської асоціації з освіти дорослих; Африканської асоціації з грамотності та освіти дорослих та ін.

1. Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (Проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 1mon.gov.ua/images/files/gromad_obg/2012/conc.doc.
2. Кремень В. Нові вимоги до освіти та її змісту / В. Кремень // Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикуліуму) загальної середньої освіти для 21 століття: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Рівний доступ до якісної освіти», 26-27 черв. 2007 р., м. Київ. – К.: ТОВ УВПК «Ексоб», 2007. – С. 3-10.
3. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як світова тенденція / Н.Г. Ничкало // Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. – Черкаси: ВІБІР, 2000. – 322 с.
4. Пальшкова І.О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2009. – 474 с.
5. Протасова Н.Г. Гуманізація післядипломної освіти педагогів / Н.Г. Протасова. – К., 1998. – 152 с.
6. Сігаєва Л.Є. Післядипломна освіта фахівця в системі неперервної професійної підготовки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.br.com.ua/referats/Pedagogica/100019.htm>.
7. Dave R. H. Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects // Foundation of Lifelong Education. – Hambourg, 1976. – P. 34.